

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ

Миколенко О.М., доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики ОНУ ім. І.І. Мечникова, к.ю.н., доцент

Досягнення науки кримінального процесуального права та новації в кримінальному процесуальному законодавстві обумовлюють взаємний розвиток один одного. Нажаль законодавець, поспішаючи врегулювати певні суспільні відносини, ігнорує напрацювання науки кримінального процесуального права. Виникає ситуація, коли новації законодавства, які не були результатом наукового осмислення, доводиться прилаштовувати у існуючу систему знань про кримінальне процесуальне право. Яскраво ця проблема проявилася у питаннях законодавчого визначення заходів забезпечення кримінального провадження та їх співвідношенні з заходами кримінального процесуального примусу.

Наведемо декілька положень чинного КПК України щодо питань співвідношення заходів забезпечення кримінального провадження та заходів кримінального процесуального примусу.

1. Розділу II КПК України [1], маючи назву «Заходи забезпечення кримінального провадження», повністю присвячений підставам та порядку застосування зазначених заходів.

По-перше, в цьому розділі дається стисле визначення заходів забезпечення кримінального провадження з виділенням лише однієї ознаки, яка їх характеризує. А саме, звертається увага на те, що ці заходи застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження (ч. 1 ст. 131 КПК України). Відсутність в КПК України інших ознак, які характеризують заходи забезпечення кримінального провадження, дала привід деяким науковцям ототожнити ці заходи з заходами кримінального процесуального примусу. Наприклад, В. Рожнова, Д. Савицький, Л. Удалова, О. Хабло в своєму навчальному посібнику з кримінального процесу стверджують, що заходи забезпечення кримінального провадження завжди пов'язані із застосуванням кримінального процесуального примусу. Саме примус є запорукою того, що застосування заходів забезпечення кримінального провадження досягне мети, визначеної у ч. 1 ст. 131 КПК, - дієвості (ефективності) провадження [2, с. 118-119]. Про ідентичність заходів забезпечення кримінального провадження та заходів кримінального процесуального примусу зазначають у своїх працях і інші науковці [3, с. 629].

Частина науковців, з якими повністю погоджуємося, звертає увагу на те, що не можна ототожнювати ці два поняття теорії кримінального процесуального права. Наприклад, Г. Кожевников та О. Гумін висловлюють сумніви щодо правильності ототожнення заходів забезпечення кримінального провадження та заходів кримінального процесуального примусу і пропонують вирішити це питання на теоретичному рівні, адже положення КПК України не тільки не допомагають у вирішенні цього завдання, а, навпаки, ще більше заплутують розуміння вказаних понять в кримінальному процесуальному праві [4, с. 68-70; 5, с. 227].

По-друге, у Розділі II КПК України дається перелік заходів забезпечення кримінального провадження. До них відносяться: 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи (ст. 131 КПК України). Більшість з запропонованих заходів дійсно пов'язана з тимчасовим обмеженням прав та свобод особи, що дає підстави одночасно говорити про них, як про заходи забезпечення кримінального провадження, так і про заходи кримінального процесуального примусу. Наприклад, арешт майна визначається законодавцем як тимчасове позбавлення осіб, передбачених ч. 1 ст. 170 КПК України, можливості відчувувати певне їх майно, розпоряджатися ним чи використовувати його до скасування рішення про арешт майна. Таким чином, застосування арешту майна спрямовано одночасно, і на забезпечення кримінального провадження, і на тимчасове обмеження прав і свобод одного з учасників кримінального провадження.

Але серед перелічених у Розділі II КПК України заходів забезпечення кримінального провадження є такі заходи, які не пов'язані з тимчасовим обмеженням прав і свобод учасників кримінальних процесуальних правовідносин. Це судовий виклик, виклик слідчим чи прокурором, а також тимчасовий доступ до ре-

чей і документів. Застосування цих заходів лише призводить до виникнення певних процесуальних обов'язків у учасників кримінальних процесуальних правовідносин, а тому за своєю суттю їх можна визнати лише заходами забезпечення кримінального провадження, але не можна відносити до заходів кримінального процесуального примусу. Тобто з моменту отримання судового виклику або виклику, оформленого слідчим чи прокурором, у особи, яка його отримала, виникає процесуальний обов'язок з'явитися у зазначений час та вказане місце до слідчого, прокурора чи суду, що не тягне за собою ніяких обмежень майнового, морального чи організаційного характеру.

Теж саме стосується і такого заходу як тимчасовий доступ до речей і документів. Застосування цього заходу породжує лише відповідний процесуальний обов'язок і не тягне за собою ніяких обмежень майнового, морального чи організаційного характеру.

2. Поза межами положень Розділу II КПК України чомусь опинилися такі заходи забезпечення кримінального провадження, як: видалення за ухвалою суду обвинуваченого з зали судового засідання тимчасово або на весь час судового розгляду при повторному порушенні ним порядку (ст. 330 КПК України); поміщення у приймальник-розподільник осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння у віці від одинадцяти років і до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ст. 499 КПК України); направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи (ст. 509 КПК України). Це, на наш погляд, свідчить про наступне: по-перше, Розділ II КПК України дає не повній перелік заходів забезпечення кримінального провадження; по-друге, поняття «заходи забезпечення кримінального провадження» та «заходи кримінального процесуального примусу» не завжди співпадають між собою і їх необхідно чітко розрізняти між собою. До речі, сьогодні виникла і необхідність чіткого розмежування заходів примусу кримінального права та заходів примусу кримінального процесуального права. Наприклад, примусові заходи виховного характеру, порядок застосування яких передбачено ст. ст. 498-502 КПК України, є за своєю суттю заходами примусу матеріального права, тобто кримінального права. КПК України лише передбачає процесуальні особливості їх застосування до неповнолітніх.

Проаналізувавши особливості правового регулювання заходів забезпечення кримінального провадження у КПК України, хочемо звернути увагу на змістовне наповнення цих понять, в першу чергу, в теорії права та безпосередньо в теорії кримінального процесуального права.

На нашу думку, до основних ознак, які характеризують заходи забезпечення кримінального провадження, відносяться:

- ці заходи реалізуються в межах кримінальних процесуальних правовідносин (підстави, межі, суб'єкти та порядок їх застосування детально регламентовані КПК України);

- ці заходи мають специфічну цілеспрямованість - забезпечити досягнення дієвості кримінального провадження (тобто основна мета їх застосування не покарання особи чи захист прав учасників кримінального провадження, а безпосереднє забезпечення процедури притягнення особи до кримінальної відповідальності);

- суб'єктом застосування цих заходів є компетентні державні органи та посадові особи, які здійснюють кримінальне провадження (за винятком затримання особи на підставі вимог ст. 207 КПК).

Коли ж мова йде про заходи кримінального процесуального примусу, то до їх основних ознак слід віднести наступні:

- вони застосовуються як крайній засіб забезпечення і охорони правопорядку в кримінальному провадженні. Наприклад, судовий виклик такою ознакою не характеризується, а тому не є заходом кримінального процесуального примусу;

- вони застосовуються з метою: а) покарання осіб, які порушують процесуальні норми (грошові стягнення); б) забезпечення участі підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні та виконання ними процесуальних обов'язків (запобіжні заходи); в) забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна (тимчасове вилучення майна, арешт майна тощо); г) забезпечення законного порядку в ході провадження у справі (привід, відсторонення від посади);

- вони завжди пов'язані з тимчасовими обмеженнями прав і свобод осіб, що тягне за собою настання обмежень майнового, морального чи організаційного характеру.

Отже, підводячи підсумок зробимо наступні висновки.

Поняття «заходи забезпечення кримінального провадження» та «заходи кримінального процесуального примусу» не є тотожними поняттями. Вони співвідносяться між собою як загальне та часткове. Серед заходів забезпечення кримінального провадження можна знайти такі, які не пов'язані з тимчасовими обмеженнями прав і свобод особи і застосування яких не призводить до настання для цієї особи обмежень майнового, морального чи організаційного характеру (наприклад, судовий виклик, виклик слідчим чи прокурором, а також тимчасовий доступ до речей і документів). Таким чином, заходи забезпечення кримінального провадження можна поділити на два види: 1) непримусові заходи забезпечення кримінального провадження; 2) примусові заходи забезпечення кримінального провадження (заходи кримінального процесуального примусу).

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.

2. Удалова Л. Д. Кримінальний процес: навчальний посібник у питаннях і відповідях / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. – 3-е вид., перероб. і доп. – К. : Видавець 2012. – 275 с.
3. Смоков С. М. Гарантії застосування заходів процесуального примусу у кримінальному судочинстві / С. М. Смоков, К. Г. Горелкіна. – Одеса : Астропринт, 2012. – 152 с.
4. Кожевніков Г. К. Заходи забезпечення кримінального провадження / Г. К. Кожевніков // Вісник Нац. акад. прокуратури України. – 2012. – № 3. – С. 68–70.
5. Гумін О. М. Система заходів забезпечення кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / О. М. Гумін // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – № 1. – 2013. – С. 226–231.

ПІДГОТОВКА ДО ОБШУКУ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЯКІСНОГО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ У СПРАВАХ ПРО НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

*Мельниченко С.П., здобувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії ДДУВС
Науковий керівник: Чаплинський К.О., завідувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії ДДУВС, д.ю.н., професор*

Протидія злочинам, пов'язаним із використанням вогнепальної зброї (далі - ВЗ) і вибухових пристроїв (далі - ВП) завжди була пріоритетним напрямком діяльності держави в цілому та її правоохоронних органів зокрема. Дії, пов'язані із заподіянням шкоди здоров'ю чи життю, що завдаються у результаті використання ВЗ визнаються як в нашій державі так і в усьому світі найтяжчими злочинами. Так, якщо, у 2013 році кількість злочинів, здійснених із застосуванням холодної зброї, була на 30 % більша (1709) за кількість злочинів із використанням вогнепальної зброї (1238), то у 2014 – її більше ніж у половину менше (1408 і відповідно 3008 вогнепальної). В умовах того, що вогнепальна зброя на «чорному ринку» стає доступною, а ефективність здійснення злочину з її використанням більша, ніж з холодною зброєю, можна говорити про те, що тенденція посилюватиметься [1, с. 53-54].

Визначення об'єктів пошуку є одним із головних питань, які вирішує слідчий на підготовчому етапі до проведення обшуку. У науковій літературі вчені неодноразово робили спробу визначити коло типових об'єктів, які підлягають відшукуванню під час обшуку. Так, С. Ф. Здоровко акцентує увагу на тому, що при проведенні обшуків у справах про убивства об'єкти пошуку є специфічними: вогнепальна або холодна зброя; труп або його частини; речі і цінності, здобуті злочинним шляхом; предмети, вилучені з законного обігу; живі особи та ін. Особливу увагу при обшуках необхідно звертати на пошук та вилучення різного роду чернеток, які свідчать про злочинні наміри групи, зокрема, про підготовку на замах вбивства, фотографій, де певні особи зафіксовані у групі з іншими особами (часто фотографують з автоматичною вогнепальною зброєю) [2, с. 102-104].

П. Ю. Кравчук визначив об'єкти пошуку в узагальненому виді, зокрема:

1. Балістичними об'єктами можуть бути : а) вогнепальна зброя, окремі її частини, різні стріляючі пристрої; б) боеприпаси, патрони; в) інструменти й різні матеріали, які використовуються для виготовлення деталей зброї; г) предмети із пробоїнами від снарядів та з продуктами пострілу, які відклялися на них [3, с. 76-85].

2. Виявлена вогнепальна зброя й сліди її застосування можуть містити інформацію, яка характеризує особу злочинця (його навички), обставини, що відносяться до об'єктивної сторони злочину (напрямі і кількість пострілів, місце стрільби). Для виявлення злочинця важливе значення має вивчення виявлених боеприпасів, матеріалів і технічних пристроїв кустарного виготовлення боеприпасів, деталей зброї, її ремонту, переробки [4, с. 159; 3, с. 76-85].

3. Дослідження вибухових речовин, вибухових пристроїв та слідів їх використання також нерідко зустрічаються під час розслідування розбоїв. У 5,9 % проваджень були наявні дослідження вибухових пристроїв та речовин, їх елементів.

4. Саморобні вибухові пристрої, що використовуються під час розбоїв можуть бути виготовлені з використанням окремих деталей промислового виготовлення або без них. Тому, різноманітність вибухових пристроїв зумовлює необхідність врахування цього аспекту під час підготовки до обшуку [3, с. 85].

5. Під час обшуку вилученню підлягають: 1) технічні засоби й вироби, які мають відношення до ВП; 2) залишки вибухових речовин, які не були використані під час виготовлення вибухового пристрою; 3) предмети, які ймовірно були знаряддями злочину, а також предмети, які містять сліди злочинних дій або сліди злочинця та ін.

На нашу думку, якщо виникає необхідність у проведенні обшуку для відшукування згаданих об'єктів, то у більшості випадків заздалегідь невідомо: було застосовано для вчинення кримінального правопорушення ВЗ та ВП чи інші подібні до неї предмети (муляжі, предмети, що мають зовнішню схожість). Це варто вра-